

УДК 378.011.3-051:784(477+510)
DOI 10.31654/2663-4902-2019-PP-1-28-34

Лоу Яньхуа

аспірантка Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського

ВОКАЛЬНО-ОРФОЕПІЧНА КУЛЬТУРА ТА ДІАГНОСТИКА РІВНІВ ЇЇ СФОРМОВАНOSTІ В ІНОЗЕМНИХ МАГІСТРАНТІВ

У статті розглядаються проблеми формування в іноземних студентів вокально-орфоепічної культури. Розкривається сутність поняття даного феномену, під яким маєтись на увазі цілісна інтегративна властивість вокаліста, яка дозволяє йому стилістично-достовірно інтерпретувати й відтворювати художній сенс музичного твору на засадах досконалої вимови та осмисленого інтонування тексту, втілення вокально-поетичного образу в динаміці його розвитку. Враховуючи інтерес китайського суспільства до європейського вокального мистецтва, репертуар студентів охоплює твори італійських, німецьких, українських, російських композиторів. Опанування вокально-орфоепічної культури їх виконання визнається невід'ємним складником якісного інтонування мелодії, втілення її образної змістовності.

Узагальнено дані наукової літератури в галузі психології та музикознавства щодо сприйняття вокальних творів та втілення їх художньо-образного змісту, акустики і фізіології з метою уточнення механізмів формування навичок вокальної артикуляції. Акцентовану увагу на значущості сплаву поетичного і музичного текстів як основи художніх образів, їх ролі у вербальній та виконавській інтерпретації твору у стилістично, художньо-змістовій та інтонаційно довершеній формі виконання.

Обґрунтовано структуру вокально-орфоепічної культури майбутнього викладача вокалу, яка складається з виконавсько-семантичного, фонаційно-комунікативного, компетентнісно-методичного компонентів. Визначено критерії оцінювання зазначених компонентів: інтерпретаційно-стильовий; технологічно-творчий, методично-компетентнісний.

Схарактеризовано чотири рівні сформованості вокально-орфоепічної культури. Наведено дані за результатами діагностики, які засвідчили недостатній рівень її сформованості на початковому етапі експерименту та суттєве зростання за результатами прикінцевого діагностичного зрізу.

Ключові слова: іноземні студенти магістратури, вокально-орфоепічна культура, викладання вокалу.

Актуальність. Глобалізаційні процеси, властиві сучасному стану суспільства, активно проявляються в музичному просторі, виражаючись у стрімкому розширенні інформаційного поля, міжнаціональних творчих контактів, збагаченні репертуару, а також у можливості для студентської молоді отримувати професійну підготовку освіти в країнах, які вважаються провідними у важливих для них освітніх галузях.

Визнання світовою спільнотою досягнень української вокальної школи зумовило зацікавленість китайського студентства у навчанні у вищих музично-освітніх закладах України. Зростання культурних потреб та інтересів китайського суспільства щодо здобутків європейського мистецтва зумовлює значущість опанування ними вокального репертуару композиторів провідних європейських вокальних шкіл, зокрема – пісень, романсів та арій італійських, німецьких, українських, російських, рідше – іспанських, чеських, англійських композиторів тощо.

Як показують результати досліджень, головні досягнення іноземних студентів магістратури під час їхнього навчання стосуються засвоєння вокально-фонаційних навичок; значно менш яскравими є їхні успіхи щодо стильової адекватності виконання, що не в останню чергу зумовлено недостатньою увагою до змісту й фонаційної

досконалості у вокальній вимові поетичних текстів творів, її осмисленого вокального інтонування. При цьому і викладачі, і студенти далеко не завжди усвідомлюють необхідність уважного ставлення до вербального тексту, особливо – в творах іноземних авторів, тому не приділяють достатньо уваги його всебічному й детальному аналізу та вдосконаленню артикуляції й вимови (А. Туринський [5]).

Таке невибагливе ставлення до "слова", вокально-орфоепічної культури призводить до недостатньо розвиненого почуття стилю, художньої якості та виконавської впливовості в іноземних студентів, а в цілому не дозволяє повною мірою використовувати їхні потенційні можливості у набутті вокально-виконавської майстерності.

Мета статті – обґрунтувати методику діагностики рівнів вокально-орфоепічної культури в іноземних магістрантів – майбутніх викладачів вокалу, схарактеризувати критерії і показники оцінювання структурних компонентів досліджуваного конструкту та рівні прояву вокально-орфоепічної культури на початку та наприкінці експериментального дослідження.

Зазначимо, що під вокально-орфоепічною культурою мається на увазі цілісна інтегративна властивість вокаліста, яка базується на свідомому ставленні співака до значущості поетичного тексту у розкритті художнього сенсу вокальних творів, здатності стилістично-достовірно інтерпретувати й відтворювати їх художньо-образний зміст завдяки досконалій вимові та осмисленому інтонуванню вокально-поетичного тексту в логіці його динамічного розвитку. Вокально-орфоепічна культура проявляється у розвиненій музичній свідомості як способі ставлення до музики як "мистецтва інтонованого сенсу" (за Б. Асаф'євим), у визнанні твору як унікальної культурної цінності, усвідомлення того, що в розкритті його художнього сенсу мовленнєвий елемент вносить важливі нюанси в його відтворення і тим надає виконанню неповторності, впливаючи як на загальне враження від звучання твору, так і на якість втілення його глибинного художнього сенсу.

Отже, вокально-орфоепічний аспект виконавства є феноменом культурно-стильового рівня, невід'ємним складником культури виконавства, необхідним для досягнення співаком художньої досконалості у вокально-виконавській діяльності. Міра його сформованості впливає на стиль і характер звучання мелодії, образну змістовність вербально-мелодійних конструктів, відтворених виконавсько-виразними засобами в єдності особливостей вимови та вокального інтонування.

У працях з естетики та психології вокальна мова розглядається як специфічний спосіб задоволення соціальних, естетичних, музично-гедоністичних потреб суспільства, як частка мовної культури і способ комунікації, в якій об'єднані мовні і музичні засоби, що розуміються як "... органічна спільність слова, що звучить, і музики", яка втілюється через "стан тонової напруги, інтонації", виконавського інтонування [2, с. 355].

На значущості сплаву поетичного і музичного текстів як основи художніх образів (особливо – у вокальних камерних творах) акцентують увагу Васіна-Гроссман, Є. Руч'євська, М. Самойлова та інші фахівці. Так, на думку М. Самойлової, "... література знаходить своє продовження і завершення в музиці і навпаки. Письменник-поет допомагає зрозуміти глибину і виразність музики, а музикант-композитор сприяє більш яскравому розкриттю образів поезії і прози" [2].

Важливу роль у виявленні сутнісної єдності вербального та музичного феноменів відіграють ідеї теорії інтонації Б. Асаф'єва, дослідження в галузі семантики вокальної мови та її конструктів, формотворчої спрямованості виконавського інтонування (Л. Бобровський, Е. Гіппіус, З. Евальд, Л. Мазель, В. Цуккерман, С. Шип та ін.).

Окремі аспекти вокальної мови її втілення у виконавському процесі розкривалися в роботах з акустики, фізіології, фоніатрії (Ф. Заседателев, О. Дмитрієв, Л. Работнов, І. Левидов, В. Морозов, Р. Юссон, В. Юшманов та ін.), які досліджували структуру органів та механізми вокального звукоутворення, координована дія яких формує здатність до артикуляції, відтворення фонемної структури мовлення (губи, язик і м'яке піднебіння, голосовий канал: глоткова, ротова й носова порожнини), а також те, що стан цих органів та їх конфігурація можуть за певних умов свідомо управлятися.

У вокально-педагогічній літературі проблемам вокально-орфоепічної культури в її різних аспектах приділяли увагу такі науковці, як В. Антонюк, Л. Гребенюк, Д. Дмитрієв, В. Ємельянов, які відзначають, що індивідуальні особливості вокальної вимови суттєво впливають на якість звукоутворення, точність інтонування, тембр голосу, культуру фразування тощо.

Велику роль відіграє уявлення про вокальну мову і методику її засвоєння співаками та методику формування орфоепічних навичок. У їхніх працях стверджується, що "... акустико-фонетичні характеристики вокальної мови обумовлені її особливою синтетичною природою, яка проявляється у взаємодії законів організації вербального і музичного компонентів" (Ю. Ільїнов [5]).

Досконала вимова визначається невід'ємною складовою підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності: адже робота над текстом, його осмисленням і озвученням є передумовою проникнення виконавця в сутність художнього образу, виявлення тонкощів інтонування та створення власного трактування; від його якості залежать стильова адекватність, інтонаційна й змістова довершеність виконання.

Натомість проблеми розвитку диференційовано-фонетичного сприйняття, навичок самоконтролю за вимовою тексту, необхідність детального осмислення поетичного задуму та особливостей його втілення музично-інтонаційними засобами, нерідко ускладнені недостатнім знанням мови, якою виконується твір. Всі ці чинники суттєво ускладнюють процес формування орфоепічної культури у співаків і негативно впливають на міру вимогливості викладача та самовимогливості самих студентів у набутті артикуляційно-виконавської досконалості. Негативно впливає на процес формування орфоепічних навичок і нерозробленість критеріїв сформованості вокально-орфоепічної культури та навичок вокальної вимови й артикуляції, відсутність обґрунтованих показників їх оцінювання.

Отже, розробка діагностики рівнів сформованості вокально-орфоепічної культури має сприяти озброєнню викладачів методами аналізу та уможливити моніторинг перебігу її вдосконалення в процесі вокальних занять, що особливо важливо для іноземних магістрантів.

У визначенні критеріїв оцінювання виходимо із структури формування вокально-орфоепічної культури майбутнього викладача вокалу в єдності таких компонентів, як: виконавсько-семантичний, фонаційно-комунікативний, компетентнісно-методичний.

Характеризуючи перший, виконавсько-семантичний компонент досліджуваного конструкту, виходимо з того, що метою вокально-виконавської діяльності є втілення художньо-образних ідей та змісту творів, їх донесення до слухачів, усвідомлення майбутніми фахівцями семантики музичної форми (у широкому сенсі цього поняття), що розкривається через єдність сенсорно-почуттєвого, художньо-емоційного та інтелектуального аспектів музичного сприйняття як настановчих для співочо-виконавських дій. Для того щоб у процесі інтерпретації досягти змістово-стильової адекватності виконання твору, співак має орієнтуватися у художніх стилях вокального мистецтва, особливостях національно-мовної і вокальної фонації, формах її прояву на різних рівнях організації твору: морфологічному, синтаксичному, композиційному, визначати особливості розвитку музичного твору як функціональної системи (В. Бобровський).

Ці міркування зумовили визнання значущості інтерпретаційно-стильового критерію в оцінці рівнів сформованості зазначеного компонента вокально-орфоепічної культури. Показниками його прояву слугували: усвідомлення сутності вокально-орфоепічної культури у відтворенні художньо-образного змісту творів; вокально-стильова ерудованість майбутніх фахівців; адекватність вокальної вимови стильовим традиціям інтонування рідною та нерідною мовами.

У визначенні наступного компонента вокально-орфоепічної культури виходимо з того, що і процес розумування твору, і його виконання є своєрідними способами творчої комунікації, яка здійснюється у віртуальних та реальних формах: проникнення співака у задум твору потребує осмислення світу внутрішніх переживань та художніх ідей композитора; виконуючи твір, музикант має на меті вплив на сенсорно-гедоністичні почуття, асоціативні уявлення слухачів, на створення в них емоційно-

інтелектуальної напруги, тобто певним чином спілкується з ними; спрямованість орфоепічно-інтонаційної техніки на втілення характеру, певного емоційного стану; відповідність вокально-орфоепічної техніки зовнішнім проявам у втіленні художнього образу (міміка, постава, жестикуляція) та коректування відповідним чином свого виконання. Отже, фонаційно-комунікативний компонент дає уяву про володіння співака технікою вокально-артикуляційного звукоутворення з метою забезпечення емоційно-сугестивного впливу на слухачів, здатність їх самостійно варіювати – відповідно до особливостей мови твору. Це зумовлює визначення способом оцінювання міри його сформованості технологічно-сугестивний критерій. Його показниками слугували: диференційоване сприйняття фонаційно-артикуляційних особливостей; здатність до засвоєння і самокорекції вокально-артикуляційних навичок; здатність варіювати вокально-артикуляційні навички на засадах зворотно-комунікативної орієнтації.

Таким чином, показники мали засвідчити міру гнучкості, мобільності та самостійності фонаційних навичок студентів, якість утворення вокальних фонем та їх сполук; здатність студентів до варіювання вокально-артикуляційних навичок на засадах їх зворотно-комунікативної спрямованості, які будуються завдяки здатності співака враховувати у виконавському процесі настрій, реакцію слухачів; наявність самоконтролю і самооцінки вокально-артикуляційних навичок; здатність до їх самостійної корекції з метою гнучкого застосування у різноманітних контекстах.

У дослідженні міри сформованості третього, компетентісно-методичного компонента, враховувалось, що компетентність передбачає наявність знань та умінь їх застосовувати у реальному середовищі для виконання професійних завдань. Це спонукало до оцінювання зазначеного компонента за формуально-творчим критерієм. Якість прояву цього критерію оцінювалась на засадах таких показників: диференційоване сприйняття фонаційно-артикуляційних особливостей у співі; знання закономірностей і методів формування вокально-орфоепічних навичок у найбільш розповсюджених у вокальному мистецтві мовах; здатність творчо переносити свої знання у площину педагогічної практики. Отже, таким чином перевірялись теоретичні знання в галузі орфоепічної культури досліджуваних та здатність самостійно і творчо їх застосовувати у процесі вокально-викладацької діяльності.

Діагностування здійснювалось такими методами, як опитування – для виявлення ставлення студентів щодо питань, пов'язаних з формуванням вокально-орфоепічної культури; тестування, аналіз і експертне оцінювання аудіо- та відеозаписів – з метою виявлення ступеня національно-стильової грамотності у вокальній вимові; аудіювання (аналітично-слуховий метод) – для встановлення якості диференційовано-аналітичного сприйняття студентами особливостей вокальної вимови; фонографічний запис – з метою візуалізації якісних характеристик звучання голосу та навичок самоконтролю і самовдосконалення техніки артикуляції.

У результаті діагностики було встановлено такі рівні сформованості вокально-орфоепічної культури: незадовільний, задовільний, достатній і високий. До незадовільного рівня було віднесено студентів, які погано відрізняли виконання творів італійською, українською та німецькою мовами, не могли правильно визначити якість вимови вербального тексту в співі, вважали, що на вдосконалення тонкощів вимови у виконуваному репертуарі не варто гаяти багато часу, не приділяли увагу закріпленню фонаційно-технічних прийомів у самостійній роботі, думали, що мелодія сама підказує характер емоцій, а зміст поетичного тексту на його виконавський образ суттєво не впливає. На заняттях з педагогічної практики ці студенти не звертали увагу на роботу артикуляційного апарату, не могли визначити орфоепічні помилки своїх учнів. Кількість таких студентів у діагностиці, що здійснювалась на констатувальному етапі експерименту, становила переважну більшість – 51,01 % в ЕГ та 50,53 % в КГ.

На задовільному рівні в ЕГ було виявлено 34,60 % студентів та 35,45 % у КГ. Ці студенти характеризувалися здатністю до диференційованого сприйняття головних відмінностей у різних мовах, погоджувалися з тим, що над вимовою тексту потрібно працювати, натомість не проявляли активності й наполегливості у засвоєнні фонаційно-технічних навичок у самостійній роботі; у процесі педагогічної практики

студенти цієї групи звертали увагу на удосконалення вимови своїх учнів, натомість не володіли ефективними методами їх удосконалення.

До достатнього рівня відносились студенти, які усвідомлювали необхідність працювати над вимовою тексту, особливо – у творах з іноземним текстом, натомість до розвитку свого вокального, зокрема – артикуляційно-фонетичного, слуху і вдосконалення власних навичок варіативної вимови близьких за звучанням фонем ставились недостатньо відповідально, що негативно позначалось на результатах вокального інтонування текстів та не дозволяло створювати стилістично переконливі, емоційно яскраві художні образи. У процесі педагогічної практики ці магістранти звертали увагу на вимову своїх учнів, натомість вправи, які вони застосовували з метою їх удосконалення, були недостатньо ефективними. Кількість студентів цієї групи склала 11,87 % в ЕГ та 11,90 % у КГ.

Високий рівень сформованості вокально-орфоепічної культури продемонструвало 2,53 % студентів з ЕГ та 2,12 % з КГ. Ці магістранти цікавились проблемами вокальної орфоєпії, наполегливо оволодівали особливостями диференційованого сприйняття та артикуляції близьких за звучанням фонем на декількох мовах, проявляли наполегливість у формуванні власних вокально-артикуляційних навичок та фонематичного слуху; під час здійснення педагогічної практики уважно ставились до відбору прийомів і методів з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Виявлені за допомогою діагностики рівні сформованості вокально-орфоепічної культури та недоліки, помічені у студентів, було покладено в основу розробки методики формування вокально-орфоепічної культури майбутніх викладачів вокалу.

Аналіз отриманих на прикінцевому етапі експерименту результатів дозволив визначити суттєву перевагу за динамікою продемонстрованих результатів студентів з ЕГ. Так, високого рівня в цій групі досягло на 21,46 % досліджуваних більше порівняно з даними, отриманими у констатувальному зрізі; кількість студентів, які досягли достатнього рівня, в ЕГ зросла на 41,92 %, в той час як у КГ високого рівня досягло студентів більше на 8,6 %, а достатнього – на 6,35 %. Особливо важливо, що на найнижчому, незадовільному рівні кількість іноземних магістрантів на прикінцевому етапі скоротилася в ЕГ до 3,54 %, а у КГ їх залишилось значно більше – 34,13 %.

Подальшого дослідження потребує проблема редукції голосних у різних вокально-національних стилях вокального виконавства з урахуванням даних об'єктивного контролю за критеріями "зонної відповідності", можливості їх диференційованого сприйняття і розпізнавання поетичного тексту.

Література

1. Асафьев Б. В. Речевая интонация. Москва-Ленинград: Музыка, 1965.
2. Асафьев Б. В. Музыкальная форма как процесс. Ленинград: Музыка, Ленинградское отделение, 1971. Кн. 1, 2.
3. Иванов В. Ф. Духовне буття музичного звуку: в 5 кн. Миколаїв: ТОВ "Фірма "Іліон", 2009.
4. Ильинов Ю. Фонетические характеристики вокальной речи. Волгоград, 2007.
5. Интонация и музыкальный образ: статьи и исследования (1965). Под ред. Б. М. Ярустовского. Москва: Музыка, 1963. 353 с.
6. Турянський П. (2002). Слово – основа виразності у вокальному виконавстві. *Молодь і ринок*. 2002. № 1 (84), С. 103–105.

References

1. Asafev, B. V. (1965). *Rechevaya yntonatsyya* [Speech intonation]. Moskva – Lenynhrad. Muzyka [in Ukrainian].
2. Asafev, B. V. (1971). *Muzykal'naya forma kak protsess* [Musical form as a process]. (Kn. 1–2). Lenynhrad: Muzyka, Lenynhradskoye otdelenye [in Russian].
3. Ivanov, V. F. (2009). *Dukhovne buttya muzychnoho zvuku* [Spiritual being of musical sound]. (1–5). Mykolayiv: TOV "Firma "Ilion" [in Ukrainian].
4. Ylynov, Yu. (2007). *Fonetycheskiye kharakterystyky vokalnoy rechy* [Phonetic characteristics of vocal speech]. Volhohrad [in Russian].

5. Yarustovskiy, B. M. (Eds.). (1963). *Yntonatsyya y muzykalnyy obraz: staty y yssledovanyya* [Intonation and musical image: articles and research]. Moskva: Muzyka [in Ukrainian].

6. Turyans'kyu, P. (2002). Slovo – osnova vyraznosti u vokal'nomu vykonavstvi [The word is the basis of expressiveness in vocal performances]. *Molod i rynok – Youth and the market*. 1 (84). 103–105 [in Ukrainian].

Лоу Яньхуа

аспирантка Южноукраинского национального педагогического университета имени К. Д. Ушинского

ВОКАЛЬНО-ОРФОЭПИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА И ДИАГНОСТИКА УРОВНЕЙ ЕЁ СФОРМИРОВАННОСТИ У ИНОСТРАННЫХ МАГИСТРАНТОВ

В статье рассматриваются проблемы формирования у иностранных студентов вокально-орфоэпической культуры. Раскрывается сущность понятия данного феномена. Охарактеризована компонентная структура вокально-орфоэпической культуры; обоснованы критериально-диагностический аппарат и методика диагностики. Охарактеризованы четыре уровня сформированности вокально-орфоэпической культуры. Приведены данные по результатам диагностики, которые засвидетельствовали недостаточный уровень ее сформированности на начальном этапе эксперимента и существенный рост результатов экспериментального формирования у иностранных студентов вокально-орфоэпической культуры.

Ключевые слова: иностранные студенты магистранты, вокально-орфоэпическая культура, преподавание вокала.

Lou Yanhua

Postgraduate student, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

VOCAL-ORTHOEPIC CULTURE OF INTERNATIONAL MASTER DEGREE STUDENTS AND DIAGNOSTICS OF ITS DEVELOPMENT LEVELS

The article covers some problems of international students' vocal-orthoepic culture development. The author describes the essence of the given phenomenon, which lies in the comprehensive integrative nature of the vocalist, allowing them to interpret and reproduce the artistic meaning of a musical work on the basis of perfect pronunciation and meaningful intonation of the text, the implementation of the vocal-poetic image in the dynamics of its development. Considering the interest of Chinese society in European vocal art, the students' repertoire includes works by Italian, German, Ukrainian, and Russian composers. Mastering of the vocal-orthoepic culture of performing such works is recognized as an integral part of the qualitative melody intonation, the implementation of its figurative content.

The purpose of the article is to characterize the component structure of the vocal-orthoepic culture and to substantiate the diagnostic methodology of the levels of its development for international master degree students – future vocal instructors.

The data was summarized from academic literature in the field of psychology and musicology on the perception of vocal works and the implementation of their artistic-figurative content, acoustics and physiology in order to clarify the mechanisms of vocal articulation skills development. The emphasis is placed on the significance of the poetic and musical texts fusion as the basis of artistic images, their role in verbal and performing interpretation of the piece in a stylistic, artistic, content and perfect intonation form of performance.

The structure of the vocal-orthoepic culture of the future vocal instructor is substantiated, and consists of performing and semantic, phonatory and communicative, competence

and methodological components. The criteria of the indicated components evaluation are distinguished: interpretive and stylistic; technological and creative, methodical and competence based.

The four levels of vocal-orthoepic culture formation are characterized. The data was provided based on the results of diagnostics and showed not sufficient level of vocal-orthoepic culture formation at the initial stage of the experiment and significant increase according to the results of the final diagnostic cut.

Key words: international master degree students, vocal-orthoepic culture, vocal instruction.